

१०७
४(A)

ग्रन्थनामः-
कर्तृनामः-
विषयः-

अथ

“सापिण्ड्यमञ्जरी”

“भट्टनागे श्वरः”

धर्मशास्त्रम्

Sapindiyamangari

107
4 (A)

५३

१०७
४(A)

१

मिति

समीः पितृमात्रार्थकत्वे यथोक्तं ॥ सापिंड्यं । समानः एकः पिंडो यस्य स पिंडः ॥ तस्य भावः सापिंड्यं सपिंडस्य
 मितियावत् । निवर्तते निर्गच्छतीत्यर्थः ॥ अथवा उत्तरार्थमेवं व्याख्येयं । तयोर्वधूवरयोर्मौलापंचमीचेतः
 तस्मापिंड्यंतत्मात्पितृसंबंधीयं सापिंड्यं निवर्तते इति । वरस्यापि पितुः पित्र्यं मातृके वा यदा भवेत्
 पित्र्यमेव वरस्येत्तदुभयं पितृतः स्मृतं ॥ स्त्रियोपि मातुर्यत्पित्र्यं मातृके वा यदा भवेत् । उभयेतधि
 कन्याया मातृतः परिकीर्तितं ॥ इति शंकरकृत सापिंड्यनिर्णयोक्तेः ॥ वचनद्वयेपि । अपिशब्देन स्वे
 तरस्मापीत्यर्थः । वरकन्याशब्दोपि स्वेतरोपलक्षणको ॥ मातृतः पंचमादूर्ध्वं पितृतः सप्तमान्त
 या । सपिंड्यता निवर्तते सर्ववर्णेष्वयं विधिः ॥ इति स्मृत्यंतराच्चेति । तथा च पितृसापिंड्यं मातृसापिंड्यं
 चेति द्विर्नैव सिद्धं । अत्र केचित् । सपिंडशब्दोऽस्त्वर्थकः । लेपभाजश्चतुर्थ्याद्याः पित्राद्याः पिंडभाजि
 नः । पिंडदः सप्तमस्तोषासापिंड्यं साप्तपौरुषं । इति मातृमातृकेः । तथा च एकस्य देवदत्तस्य पित्रा
 दयः षट्पुत्रादयः षट्स्वर्गपिंडा भवन्तीत्याहुः । तन्न समंजसं विवाहानुपयुक्तत्वात् ॥ असेपिंडं च

१ तस्य पिंडदेन सह पित्रादयः षट्पुरुषा इति विलोमार्थकत्वेन २१

१ विवाहेतु १

साप्तपुरुष

पितृतः सप्तमात्पुरुषात्परां । मातृतः पंचमादूर्ध्वं सप्तमानां गोत्रजां । इति स्मृत्या सप्तमं पराया पंचमं
 विवाहवेनेत्येकः । किंच मातृकुले पित्रापिंड्यं विधिरेव स्यात् ॥ मातृमातृसापिंड्यस्य सप्तपुरुषपर्यं
 वसानत्वात् । किंच वरं प्रति मातृषट्कन्यायाः सापिंड्यं न स्यात् । तत्पिंडदातुर्वरस्य सप्तमत्वात्
 यतेः ॥ वस्तुतस्तु । सपिंडशब्दो योगिकः । पिंडो देहे जपापुष्पे निवापे सित्त्वेऽपि चेति विश्वकोश
 नानार्थकत्वेऽपि । योगस्तु श्लोकव्याख्यायां दर्शितः । अत्र सपिंडशब्दोऽर्थकः । निवापार्थो देह
 र्थकश्चेति । निवापेनामपिंडा निष्पृणीयादिति विहितपिंडदानोपायसितश्राद्धादिः ॥ तत्र केचि
 निवापार्थं च मंगीकृत्य लक्षणं वदन्ति ॥ केचिद्देहार्थकत्वं मंगीकृत्य वदन्ति ॥ तन्निरूपणमग्रे
 लिख्यामः ॥ ननु अत्र वधूवरयोर्मयग्रहणमनर्थकं । सगोत्रत्वं वत्सापिंड्यस्य सति योगिकत्वेन
 एकतो निवृत्तावन्यतो निवृत्तेरावश्यकत्वात् इति चेन्न ॥ मूलपुरुषभारभ्याष्टमवरस्य मूलपुरुष
 भारभ्याद्वितीयतृतीयादौ प्रसंगत्वात् । न चेष्टापत्तिः । शिष्टसंप्रदायासंमतत्वात् । तथा हि न वधू

वरयोः स्वतः सापिण्ड्यः किंतु कूटस्थ संतति त्वात्तत्सापिण्ड्ये नैव ॥ अतोऽयमवरस्य सापिण्ड्यः पितृ
 तीयादिकः न्यादियाः सपिंडसंज्ञां तर्गतं गत्वेनायमवरं प्रति द्वितीयादिकन्यासं पिंडेव ॥ सापिण्ड्यः सा
 पिण्ड्ययोः प्रतियोगिभेदेनाविरोधात् ॥ यत्तु अयमवरं प्रतिकन्याया असापिण्ड्ये विकन्यायाः कूरस्थे
 न सापिण्ड्यात्संतिष्ठत्वाद्दस्ताप्रतिसपिंड एवेति ॥ तच्चित्तं ॥ सपिंडत्वस्यानवस्थापातादिति ॥ अ
 थैकपितृकमिन्नमातृकुले विशेषमाह ॥ यद्येकजाता बहवः पृथक्क्षेत्रस्त्रिपुरुषं ॥ सापिण्ड्यकीर्ति
 तं तेषां मातामहकुले मिथः ॥ इति ॥ पृथक्क्षेत्राः मिन्नमातृकाः ॥ एकजाताः एकपितृजाताः ॥ यदितरा
 तेषां एकपितृकमिन्नमातृकानां मिथः अन्यः ॥ न्यमातामहकुले एकस्य अन्यमातामहकुले तस्य स्वा
 न्यमातामहकुले इत्यर्थः ॥ त्रिपुरुषं सापिण्ड्यकीर्तितं ॥ यद्येकजाता बहवः पृथक्क्षेत्राः पृथक्क्षेत्राः
 एकपिंडाः पृथक्क्षेत्राः पिंडस्त्वावर्तते त्रिषु ॥ इति मिताक्षरायां शंखोक्तेरिति ॥ अनेन भ्रातृभा
 र्यापितृव्यभार्यामातृकुले सापिण्ड्याभावः सूचितः ॥ तासां स्वपितृभर्तृकत्वाभावादिति ॥ ॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ जगत्कर्तृत्वादिधर्मोऽमीकृतो येन लीलया ॥ कूरस्थमादिपुरुषं देवीमल्लिकार्जुनं ॥ १ ॥ श्रीमद्वलि
 गजो नागो दशश्लोकी प्रकाशिकः ॥ बालानां मुखबोधामकुर्वं सापिण्ड्यमंजरीम् ॥ २ ॥ अथेष्टदेवताप्रणामादिमंगलं
 नसाविधाय ॥ यवीयसीमसपिंडमसमानार्थे गोत्रजां ॥ अरो गिणी भ्रातृमती सुपयहेतुकन्यका ॥ इत्यसपिंडावि
 वाहनिधेः ॥ सपिंडाच्च सगोत्राच्च मातृतः पितृतस्तथा ॥ नेक्तांवरस्य ॥ द्विप्रदिति स्मृत्यनुशासनं ॥ इति सपिंडा
 विवाहनिधेर्वा ॥ सपिंडज्ञानस्य सपिंडां ॥ ज्ञानाधीनत्वेन तस्य चर्यापिण्ड्यलक्षणज्ञानाधीनत्वेन तस्य च व
 दुस्यां प्रजास्ते ये येति श्रुतिविहितविधात् शरीरावयवाः ॥ नुवन्ति प्राप्तस्य सर्वज्यो ज्यत्वेन विवाहाप्रसक्तो
 त्परिहारार्थं सापिण्ड्यनिर्णयं बोद्धुमाहो सापिण्ड्यनिधेर्मां ॥ बध्वावरस्यवातातः कूरस्थमादि सप्तमः ॥ ५ ॥
 पंचमीचेत्तयोर्माता तत्सापिण्ड्यं निवर्तत इति ॥ १ ॥ कूरस्थमादि ॥ कूरं कूरकमुकुटाद्यनेकविधालंकारजनना
 धारप्रतायः पिंडम् ॥ नदोत्तिष्ठतीति कूरस्थमूलपुरुषः ॥ यतः संतानभेदः ॥ तस्मात्पुरुषात् विधाः ॥ वरं
 कामयमानायाः कन्यायाः ॥ वरस्य वा ॥ कन्यां कामयमानस्य पुंसो वा ॥ तातः पिता ॥ सप्तमो यदि भवतीति
 शेषः ॥ माता पंचमीचेदिति ॥ तत्तदा ॥ तयोः ॥ बध्वावरयोः पितृमात्रोर्वस्यर्थः ॥ तयोरिति बध्वावरार्थकत्वे स
 तयोः बध्वावरयोः माता जननी ॥ इत्यं सप्तमिजनन्या अप्युपलक्षणां ॥ पितृपत्न्यः सर्वा मातरस्तद्भ्रातरौ मातुला इति सा बाल्युक्तेः ॥ १९

१०७
४(A)

१०७
४(A)

नामेकसंख्यात्वेनैव गणना ॥ नानेकसंख्यात्वेनेति भावः ॥ अत्रेदं प्रतिपादितं ॥ सतादिकेकशेष इति ॥ संबन्धसाम्यादित्युक्तेः ॥
 तेनापुत्राः पुत्र्यश्च पुत्रीत्वेन पुत्रत्वेन वा गणनीयः ॥ न पृथक्त्वेन ॥ तथा च मातुलस्य मात्रासहसंबन्धसाम्येन मातुल्यं च
 मातुल्यकन्यायाः मातुलीत्वेन प्राप्त्या निषेधः ॥ एवं पितृषु स्त्रीषु च सहासंबन्धसाम्येन पितृत्वात् तत्कन्यायाः पितृपु
 त्रीत्वेन निषेधः ॥ एवं पितृव्यपत्नीसगिन्यादेः ॥ पितृव्यस्य पित्रासहसंबन्धसाम्येन पितृत्वात् तत्कन्यायाः मातृत्वात् तत्पु
 त्रजन्मत्वरूपसंबन्धसाम्येन तद्गमिन्या अपि मातृत्वेन विवाहनिषेधः ॥ एवं यत्र विवाहनिषेधस्तत्र सर्वत्रोक्तं ॥
 तथा चोक्तं निगमेऽस्मिन् ॥ पितृपत्न्यः सर्वा मातरः स्तद्भ्रातरौ मातुल्यस्तद्गमिन्या मातुल्यसारस्तद्गमिन्या
 सगिन्यस्तदपत्या निमागिनेयान्यन्यथासंकरकारिणः स्फुः ॥ तथा अध्यापितुं विहितं ॥ इदं सोपिंश्यात्ते
 च विधीति प्राच्याः ॥ चूडाबंधान्वयसां पिंश्यां सुक्ताहारबंधान्वयसां पिंश्यां मवयवान्वयसां पिंश्यां निर्वाप्यान्व
 यसां पिंश्यां निर्वाप्यां शान्वयसां पिंश्यां चेति ॥ ५ तत्र ॥ यत्र सप्तसंख्याकयोर्वधूवरयोरेकत्र
 सां पिंश्यां निवृत्तिरेकत्र सां पिंश्यां निवृत्तिस्तत्र चूडाबंधान्वयसां पिंश्यां ॥ यथा कूटस्थोऽद्विजसंतान
 नयोः पंचमस्त्रीपुरुषयोः पुत्रिकापुत्रीवधूवरयोः सां पिंश्यां ॥

निवृत्तिस्तत्र सुक्ताहारबंधान्वयसां पिंश्यां ॥ यथा कूटस्थोऽद्विजसंतानयोः पृष्ठपुरुषयोः पुत्रिकापुत्रीवधूवरौ ॥ २ ॥
 यत्र वधूवरयोः सप्तजन्यजन्यत्वं लतावयवान्वयसां पिंश्यां ॥ यथा वधूवरयोः पुत्रिकापुत्रीपुत्रौ ॥ ३ ॥ च
 वधूवरयोः परस्परस्य निर्वाप्यत्वं तत्र निर्वाप्यन्वयसां पिंश्यां ॥ निर्वाप्यश्च पिंडदानादौ ॥ यथा ॥ वधूवरयोर्म
 तृष्वस्तपितृष्वन्नादयः ॥ ४ ॥ यत्र वधूवरयोः सप्तनिर्वाप्यां ॥ शान्वयत्वं तत्र निर्वाप्यां शान्वयसां पिंश्यां ॥ व
 यथा ॥ वधूवरयोर्मोतृष्वस्त्रीयपितृपुत्रीयपितृव्यपत्नीसगिन्यादयः ॥ ५ ॥ इदमवयवादि सां पिंश्यां च
 पंचयपिवरमात्राधीनत एव प्रवर्तते ॥ पुंस्त्वात् ॥ तथा पिंश्यां पिंश्यां निवृत्तेरुभयोरप्यावश्यकत्वाद्
 सयग्रहणं ॥ अन्ये तु अवयवादि विविधमपि सां पिंश्यां ॥ अन्येषामभावात् ततो बाह्येऽपि ॥ अन्ये
 तु द्विविधं सां पिंश्यां मिषाद् ॥ अवयवान्वयसां पिंश्यां निर्वाप्यान्वयसां पिंश्यां चेति ॥ तत्र अवय
 वान्वयसां पिंश्यां बादिनो विज्ञानेश्वरादयः ॥ चतुर्वारो वयवाज्ञेयामतुजीर्विक्रमेकुरे ॥ लग्नसम
 स्तां समेदं सिपितुस्त्ववयवाः परेऽहंते शांकरसां पिंश्यां निर्वाप्यान्वयसां पिंश्यां बादि

४

नश्येदिकाऽपराकं माधवमेधातिथिमाधवाद्यमः॥ सापिंडता तु सर्वेषां गोत्रतः साप्तपौरुषी॥ पिंडश्चेद
 कदा न संशयः आशेषं च तदा नुगमिति शेषं लिखितोक्तेः॥ तत्राद्यः मातृ पितृ द्वौ कैकशरीरावयवान्य
 पत्वमिति सापिंड्यलक्षणं॥ अवयवान्वयश्च क्वचित्साक्षात् क्वचित्परंपरयेति॥ यथा॥ पुत्रे मातृ पि
 तृशरीरावयवान्वयः साक्षात्॥ पितामहशरीरावयवः पितृ मातृ द्वौरेफेति परंपरया॥ एवं पितृव्य
 पितृ वस्त्रादिपित्र्ये मातृ वस्त्रमातुकादिमातृ कैरपि पितृ मातृ द्वौरेफेति॥ नन्वेवं भ्रातृ पितृव्य
 भार्याणां सापिंड्यं न स्यात्॥ तत्रोक्तलक्षणाभावाच्चेदुच्यते॥ तत्र परंपरया भ्रातृ पितृव्यशरीरा
 वयवान्वयः॥ तथान्व॥ भ्रातृ पितृव्यपत्नी पुत्रात् पितृव्यजन्मपुत्रशरीरस्य धारत्वेनारंभकत्वे
 नवाभ्रातृ पितृव्यशरीरावयवान्वयोऽस्येव॥ तथापत्न्याः पत्यासहैकशरीरारंभकत्वेन
 सापिंड्यमिति॥ द्वितीये तु॥ मातृ पितृ द्वौरेफेति पिंडदानक्रियान्वयत्वमिति सापिंड्यलक्षणां
 नन्वेवं सति भ्रातृ पितृव्यादिभिः सह सापिंड्यं न स्यात्॥ तत्र क्रियेक्याभावादिति चेन्न॥ उद्दे

४

पंच

यद्यप्ये

अथ दत्तकादौ स्वमतोक्तिः पूर्वकूपरमतमनुवदति॥ १॥ एवं दत्ताद्ये च न्येतुपालकेभिरंगोत्रजेपैतृकेपंचपुरुषमातृ
 केतुत्रिपुरुषमिति॥ २॥ एवं वध्यावरस्यवेसादिभ्यो कदयोक्तप्रकारेण दत्ताद्येषु दत्तः आद्यायेषां क्रीतादीनां तेषां सापिंड्यं ज्ञेयं॥
 उर्ध्वं सप्तमातृ पितृबंधुभ्यां जीनश्च मातृबंधुभ्यः मादिति गोलमोक्तेः॥ अत्र चकारपालकस्येत्यर्थः॥ अन्येतुपालकेभि
 रंगोत्रकेजनकाऽन्ये गोत्रकेपैतृकेपालकपितृकुलेपंचपुरुषं सापिंड्यं॥ मातृकेपालकमातृकुले त्रिपुरुषं॥ त्रीन्मातृतः
 पंचपितृतः पुरुषानतीत्यादौ हेतुपैठिनसिस्मृतेरिति त्पादुः॥ तथा चैतेषां मते पालकसापत्निमातृकुले एकपुरुष
 मितिकेमुनिकन्यार्येन संधमिति भावः॥ ॥ अथ वक्ष्यमाणकूटस्थसमूहकुले यद्येकजाता वक्ष्यः केन्यास्तदा तद्वपानाया
 सहेतुकविशेषमाह॥ एकस्य वक्ष्योऽपि स्तुताः स्फुस्तदपीह तु॥ सर्वंधसाम्यादेकैव गणितेत्यवधार्यतामिति॥ ४॥
 एकस्यापि संपिंडसंज्ञकस्यापि अपिरवधारणे स्तुताः कन्याः अपि वक्ष्योपदिष्टाः भवियुः॥ तदपि तदापि॥ इह तु संपिंडकन्या
 गणनाविषये॥ एकैव गणिता गणनाकृता॥ इति अनेन प्रकारेण अवधार्यतां निश्चीयतां॥ तत्र हेतुः॥ संबंधसाम्यादिति
 संबंधः एकशरीरावयवान्वयरूप इति केचित्॥ एकपिंडदानक्रियान्वयरूप इत्यपरे॥ वयं तु एकशरीरावयवेकपिंड
 दानक्रियान्वयान्वतरूप इति॥ तस्य साम्यात् समत्वात् समानत्वादित्यावत्॥ तथान्व एकजातानां सर्वकन्या

न्यदेवतेनैकैकैयैक्यस्यान्नविवक्षितत्वात् ॥ देवदत्तकर्तृकक्रियायां येदेवतात्वनानुप्रविशंतितेषामध्येयः कोपि
 भ्रातृपितृव्यकर्तृकक्रियायामनुप्रविशतीत्यस्ति तेः सहसापिंड्यं ॥ एवंतद्गुर्याणामपि सत्कर्तृकभ्रातृ
 सहाधिकारत्वेन सत्कर्तृकभ्रातृदेवताभिः सहसंपिंडीकरणविधिसत्त्वेन वा सापिंड्यं न च मातुकादिषु
 तं नास्तीति वाच्यं ॥ मातामह रूपदेवते क्मात् ॥ न चैव गुरुशिष्यादेरपि भ्रातृदेवतात्वात् सापिंड्यं स्यात् ॥ किंच ॥
 सर्वाऽमवेतु नृपतिः कारयेत्तस्य रिक्त्यत इति मार्कंडेयपुराणात् राज्ञोपि भ्रातृकर्तृत्वात् तस्यापि सापिंड्यप्रसंग
 इति वाच्यं ॥ तेषां मातृपितृकुलद्वयसंबन्धभावात् ॥ अन्यथापंचमस्तममाधूर्ध्वैर्मातृतृपितृ
 तस्तथेति याज्ञवल्क्यवचने मातृपितृग्रहणवैयर्थ्योपपत्तेः ॥ अन्यथागुरुशिष्यादेर्देवदत्तमात्र
 कर्तृकभ्रातृदेवतात्त्वेन पितृदत्तसंपिंड्यभ्रातृपितृव्यकर्तृकभ्रातृदेवतात्त्वाभावात् ॥ एवं राज्ञोपि सर्वासा
 वप्रकृतभ्रातृकर्तृत्वविधौ न सापिंड्यमिति ॥ बंधुसंगो न सापिंड्यमसंगो न सापिंड्यमिति द्विविधं =
 ब्रूतः ॥ सतानंभिधते यस्मात्कन्यायाश्चकृतस्त्वच ॥ तत्रैव सप्तमादनां गन्धगात्रा तु जायत इति सा
 व्यकारोक्तेः ॥ अन्यथापितृसापिंड्यनिषेधेन मातृसापिंड्यनिषेधसिद्धौ पृथग्मातृसापिंड्यवि

धानवैयर्थ्यापत्तेः ॥ तथा चोपपत्त्याऽनुगतलक्षणैः ॥ बधूवराभ्यन्तरमातृद्वारकपंचकक्ष्यापितृद्वारकस्य
 स्रक्क्ष्याभ्यन्तरवधिकसमसंबंधवत्स्त्रीपुरुषसंख्याकत्वमिति ॥ एतत्त्वक्ष्यमापास्तेष्वर्थबोधेन स्पष्टी
 भविष्यति ॥ ननु मन्वादिस्मृतिषु अवयवान्वयसापेक्ष्यमित्यादिसंज्ञा व्यवहारः कथमिति चेत् ॥
 सत्यं ॥ संबन्धनाम्नापि लोकव्यवहारदर्शनात् ॥ यथा पुत्रमित्रेत्यादि ॥ एवं च यत्र साक्षात्संबं
 धस्तत्रावयवान्वयः ॥ यत्र परंपरासंबंधस्तत्र निर्वीष्यान्वयः ॥ अवयवान्वयापेक्षया निर्वीष्या
 न्वयस्य सावकाशश्चेत्प्रतीतिः ॥ अत एवोक्तमथ स्मात्संबंधलक्षणमभ्यन्तररूप इति ॥
 ननु दत्तकादीनां प्रतिग्राहिकुले साक्षात्संबंधः कथं संघटेत ॥ अवयवान्वयाभावा
 त् ॥ इति चेत् ॥ उच्यते ॥ पुन प्रतिग्रहविधिद्वया अवयवान्वयसंभवः ॥ अंगार्द्धगा
 दिति विनियुक्तमंत्रालिंगादिति ॥ विशेषस्तु गंधातस्तोत्रेयः ॥ विस्तरभयादिरमते ॥

मातापितरावित्येकं २ पितृपितृमातृपितृमातापितरावित्येकं ३ पितृपितृपितृपितृमातापितरावि
 ८ त्येकं ४ एतद्विषयं पञ्चकक्ष्या ॥ अस्यापि पूर्वोक्तदंपत्यष्टकस्यापि क्रमात् पूर्वोक्तमातापितृद्वन्द्वमात्रा षोडशदंपतिषोडशकं ॥ पितृ
 मातृमातृमातृमातृमातापितरावित्येकं १ पितृमातृमातृमातृपितृपितृमातापितरावित्येकं २ पितृमातृमातृपितृमातृमातापितरावि
 त्येकं ३ पितृमातृमातृपितृपितृमातापितरावित्येकं ४ पितृमातृपितृमातृमातृमातापितरावित्येकं ५ पितृमातृपितृमातृपि
 तृमातापितरावित्येकं ६ पितृमातृपितृपितृमातृमातापितरावित्येकं ७ पितृमातृपितृपितृपितृमातापितरावित्येकं ८ पितृ
 पितृमातृमातृमातृमातापितरावित्येकं ९ पितृपितृमातृपितृमातृमातापितरावित्येकं १० पितृपितृमातृपितृमातृमातापि
 तरावित्येकं ११ पितृपितृमातृपितृपितृमातापितरावित्येकं १२ पितृपितृपितृमातृमातृमातापितरावित्येकं १३ पितृपितृ
 पितृमातृमातापितरावित्येकं १४ पितृपितृपितृपितृमातृमातापितरावित्येकं १५ पितृपितृपितृपितृपितृमातापितरावित्येकं १६
 एतद्विषयं षोडशकं सप्तमकक्ष्या ॥ इत्येकस्यास्ति रेकजन्मकदंपतीत्येवं प्रकारेण आसप्तकक्ष्यं ॥ सप्तानां कक्ष्यानां मर्यादानां समाहारः
 कक्ष्याप्रकोहे मर्यादाकांचीमध्ये भवन्नेतन्मर्यादादभिव्याप्यवर्तत इत्यासप्तकक्ष्यं ॥ उद्बोद्धादि अस्य क्रमात् षोडशोत्पत्तिक
 सप्तकक्ष्यांतं नतद्विषयं ॥ वंशारंभकदंपतिप्रमितिः ॥ वंशाः वक्ष्यमाणेकस्मान्मिथुनात्सुतोयदुहितेति श्लोकोक्तः ॥ ४॥
 तेषां आरंभकाः जनकाः दंपतयः तेषां प्रमितिः परिमितिः संख्येतियावत् ॥ रदाः द्वात्रिंशद्विंशतिः ॥ प्रथमकक्ष्यायां दंपत्य

भावः ॥ उद्बोद्धात् ॥ द्वितीयायामेकं ॥ तृतीयायामेकं ॥ चतुर्थ्यां द्वे ॥ पंचम्यां चत्वारि ॥ षष्ठां मध्ये ॥ सप्तम्यां
 षोडश ॥ इति द्वात्रिंशदंपतय इति भावः ॥ ननुरदा इति बहुवचनं तस्मिन् प्रमिति रित्येकवचनां तस्मिन्
 च परस्परं विशेषण विशेष्यभावः कथं युज्येते इति चेन्न ॥ संख्यावाचकशब्दानां नालं गारदिवि
 पर्यय इत्यनुशासनवलात् ॥ एवं सर्वत्र बोध्यं ॥ पितृकुले तु उक्तं द्वात्रिंशद्विंशारंभकदंपतिसमूहः ॥ तस्मिन्
 नि सर्थः ॥ एकैकान्वयकन्यकाः ॥ एकैकः पृथक् पृथक् स्थितकूटस्थ संज्ञकः ॥ तत्र अन्यपरस्परं वंशस्य
 कन्यकाः ॥ एकैककूटस्थ संज्ञकदंपती वंशस्तु कन्या इत्यर्थः ॥ आसप्तकक्ष्यं सप्तपुरुषांतमर्यादार्थं
 कञ्चाऽव्ययं ॥ बुवैव च्यस्यर्थः ॥ सप्तानां मिथुनेयस्मात् पूर्वजादुभयवतः ॥ तदादि गणयेथी मातृ
 वरं यावच्च कन्यकामिति विश्वस्तुपाचार्योक्तेः ॥ अथ बुव इति प्रातिपदार्थे विवृणोति ॥ ॥ ७ ॥ एकस्मा
 मिथुनात्सुतोयदुहिताद्वद्वयंतद्वयात्तस्माद्वद्वचतुष्कमष्टवतातोऽतः षोडशांतरदाः ॥ यावत्सप्त
 मकक्ष्यमग्निं क्रतवः कन्या इहे कान्वयेतादंतैर्गुणितो रसेकस्वद्विंशो वंशो संविंशः पितुः ॥ ४ ॥

एकः

एकस्मात्वंशारंभकद्वित्रिंशद्वंशस्यन्यतमः। तस्मात्। मिथुनात्। दंपतीरुपयुग्मात्। द्वात्रिंशद्वंशारंभक
दंपतीमध्यस्थैकदंपतीप्रभृतेरित्यर्थः॥ तद्गुणेष्वपंचमी। तथाचैकदंपतिरूपमिथुनं प्रथमकक्ष्या॥ तस्मात्।
अथ आरब्धः। जनितइत्यर्थः। संगकानंतरारंभप्रभृतास्तेष्वथो अथैस्यमनानार्थः। अथशब्दस्यारं
भार्थकत्वेऽपि॥ सतः पुनः॥ १। दुहितापुत्री॥ २। एतत्तद्वंद्वं द्वितीयकक्ष्या॥ तद्वयात्। सतदुहितद्वयात्
अत्र सर्वत्र एकमिथुनेति संवक्ष्यतां। दं ५ द्वंद्वं। सतस्सतदुहितराविलेकं॥ ११। दुहितस्सतदुहित
राविलेकं॥ २॥ एतद्वंद्वं तृतीयकक्ष्या॥ तस्माद्द्वंद्वयात्॥ द्वंद्वचतुष्टयं। सतस्सतस्सतदुहितरा
विलेकं॥ १। सतदुहितस्सतदुहितराविलेकं॥ २॥ दुहितस्सतस्सतदुहितराविलेकं॥ ३। दुहितदुहितस्स
तदुहितराविलेकं॥ ४। इति द्वंद्वचतुष्टयं चतुर्थकक्ष्या॥ ततश्च द्वंद्वचतुष्टयात्॥ अष्टचद्वं द्वाष्टकमित्य
र्थः॥ सतस्सतस्सतस्सतदुहितराविलेकं॥ १। सतस्सतदुहितस्सतदुहितराविलेकं॥ २। सतदुहितस्स
तस्सतदुहितराविलेकं॥ ३। सतदुहितस्सदुहितस्सतदुहितराविलेकं॥ ४॥ दुहितस्सतस्सत

अथ कूटस्थपुरुषमात्रस्योत्तरसंततिजनकत्वाभावाद्भयकुलकूटस्थदंपतीमतिवक्तुं आदौ पितृकुलकूटस्थदंपतिपरिमितिमाह॥
उद्गोहः पितरोपितुश्चपितरोतजन्मकदंपतिद्वंद्वं तस्य चतुष्टयं प्रथमकक्ष्यात्। अथैकदंपतिप्रभृतिरित्यास
मकक्ष्यात्। एतद्वंद्वं तस्य चतुष्टयं द्वितीयकक्ष्यात्। पितृकुलकूटस्थदंपतिद्वंद्वं तस्य चतुष्टयं तृतीयकक्ष्यात्।
मकक्ष्या॥ तस्यापितरोमातापितरो॥ एतद्वंद्वं द्वितीयकक्ष्यात्। पितुश्चपितरो॥ उद्गोहपितृमातापितरो॥ एवमत्रेप्युद्गोहपितृनुप
पज्यतां। एतद्वंद्वं तृतीयकक्ष्यात्। अत्रापितुश्चेति पृथक्करणं मातृकुलवंशारंभकदंपतीनां पृथक् सत्त्वज्ञापनार्थं। तजन्मक
दंपतिद्वंद्वं तयोः पितृमातापित्रोः जन्मजननं तत्सरोतीति स्मिहत्। तत्रैतत्तदंपतिद्वंद्वं। स्मैः जायापतिपुंगवजन्मकद्विती सर्वत्रयोजनी
या। तथाच। पितृमातृमातापितराविलेकं॥ १। पितृपितृमातापितराविलेकं॥ २। एतद्वंद्वं तस्य चतुष्टयं प्रथमकक्ष्यात्। तस्य पूर्वोक्तदंपतिद्वंद्वं तस्य चतु
ष्टयं द्वितीयकक्ष्यात्। पितृमातृमातृमातापितराविलेकं॥ १। पितृमातृपितृमातापितराविलेकं॥ २। पितृपितृमातृमातापितराविलेकं॥ ३।
पितृपितृपितृमातापितराविलेकं॥ ४। एतद्वंद्वं तस्य चतुष्टयं प्रथमकक्ष्यात्। अतोपि। अस्यापि। अतश्चतुष्टयी॥ तस्यैः सार्वविम
क्तिवत्त्वानुशासनात्। एतद्वंद्वं तस्य चतुष्टयं प्रथमकक्ष्यात्। पितृमातृमातृमातापितराविलेकं॥ १। पितृमातृमातृपितृमातापि
तराविलेकं॥ २। पितृमातृपितृमातृमातापितराविलेकं॥ ३। पितृमातृपितृपितृमातापितराविलेकं॥ ४। पितृपितृमातृमातृ

न्ये एक वंशारंभकदंपसावंशे। कन्याः दध्याः। अग्निः कुतवः। अग्निशब्दस्त्रिंशसंख्यावान्। अत्र
 दशब्दः षट्संख्यावाची॥ अंकोनां नामतो गतिरिति ज्योतिःशास्त्रमयोदमात्रिषष्टिपरिमिता भवन्ती
 ति भावः। तथा हि। प्रथमायां कन्याः षड्विंशतिः। कूटस्थत्वात्। द्वितीयायां मेवं। तृतीयायां द्वे। चतुर्थ्यां च
 रि। पंचम्यां च दश। षष्ठ्यां चोडश। सप्तम्यां द्वाविंशत्। इति न्यायिके षष्टिसंख्याका इति भावः। तः
 षष्टिपरिमिता कन्याः। दंतैः द्वाविंशतिः। पुंषीनां वर्धिताः। पितुर्वंशे कुले। रसेकस्य
 दशः। रसाः षट्। द्वाविंशतिः। रंशसंख्या। द्वाविंशतिः। पूर्वमन्यायेन नवोडशोत्तरदि
 सहस्रपरिमिताः सपिंडाः। सपिंडसंज्ञका ज्ञायन्ति॥ द्वाविंशद्गणनं वंशात्। रश्नकद
 पतिप्रमितित्वात्परेषां तृमिति। एवमुक्तप्रकारेण पितृबंधुषु सप्तमात्। उर्ध्वमेव वि
 वाह्यत्वं पंचमात्मात् बंधुषु॥ इति शंकरकृत सपिंड्यं निर्णयोक्तेरिति॥ ॥ ॥

दुहितरावियेकं। दुहितस्मृतदुहितस्मृतदुहितरावियेकं। ६। दुहितस्मृतदुहितस्मृतदुहितरावियेकं॥ ७॥ दुहित। दुहित
 दुहितस्मृतदुहितरावियेकं॥ ८॥ एतद्वद्वाएकं पंचकस्या॥ ११॥ अतः द्वेद्वाएकान्। षोडशद्वयोडशकमित्यर्थः। स्मृतस्मृत
 स्मृतस्मृतदुहितरावियेकं॥ १२। स्मृतस्मृतस्मृतदुहितस्मृतदुहितरावियेकं॥ १३। स्मृतस्मृतदुहितदुहितस्मृतदुहितरावियेकं॥ १४। स्मृतदुहितस्मृतस्मृतदुहितरावियेकं॥ १५। स्मृतदुहितस्म
 तदुहितस्मृतदुहितरावियेकं॥ १६। स्मृतदुहितदुहितस्मृतस्मृतदुहितरावियेकं॥ १७। स्मृतदुहितदुहितदुहितस्मृत
 दुहितरावियेकं॥ १८॥ दुहितस्मृतस्मृतस्मृतस्मृतदुहितरावियेकं॥ १९। दुहितस्मृतस्मृतदुहितस्मृतदुहितरावियेकं॥ २०
 दुहितस्मृतदुहितस्मृतस्मृतदुहितरावियेकं॥ २१। दुहितस्मृतदुहितदुहितस्मृतदुहितरावियेकं॥ २२। दुहितदुहित
 स्मृतस्मृतस्मृतदुहितरावियेकं॥ २३। दुहितस्मृतदुहितस्मृतदुहितस्मृतदुहितरावियेकं॥ २४। दुहितदुहितदुहि
 तस्मृतस्मृतदुहितरावियेकं॥ २५। दुहितदुहितदुहितदुहितस्मृतदुहितरावियेकं॥ २६॥ एतद्वद्वाएकं
 षष्टकस्या॥ अतः द्वेद्वाडशकात्। वदाः द्वाविंशतीत्यर्थः। स्मृतस्मृतस्मृतस्मृतस्मृतदुहितरावियेकं॥ २७

राविलोकम्। मातृपितृमातापितराविलोकम्। एतन्मिथुनद्वंद्वचतुर्थकक्ष्या। तस्य पूर्वोक्तमिथुनद्वंद्वस्य। सा
 गराः। चतुरद्वंद्वचतुष्कमिति यावत्। मातृमातृमातृमातापितराविलोकम्। मातृमातृपितृमातापितराविलो
 कम्। मातृपितृमातृमातापितराविलोकम्। मातृपितृपितृमातापितराविलोकम्। एतद्वंद्वचतुष्कपंचमकक्ष्या
 त्रिपकव्यक्तेरेकजन्मद्वंद्वपतीसेवंप्रकारेण। आपंचमकक्ष्यम्। पंचमकक्ष्याः। उदोदादिसागरास्तस्ययंतविहि
 ताः तदभिव्याप्यवर्तमाना। अश्वमितिः। अश्वइति सप्तसंख्यावाची। सप्तपरिमितिसंख्याका। वंशारंभक
 द्वंद्वपतीत्यनुषंगः। तथाहि। प्रथमकक्ष्यायां द्वंद्वपत्यभावः। द्वितीयायामपितृदभावः। मातृमात्रग्रहणात्।
 तृतीयायामेकम्। चतुर्थी द्वे। पंचम्यांचत्वारिती द्वंद्वपतीसप्तकमिति भावः। अथैतत्कुलस्थकन्याः एका
 न्वयात्। एकः मातृकुलवंशारंभकसप्तद्वंद्वपत्यन्यतमः तस्यान्वयः वंशः। तस्मात्। तत्प्रभृतेरित्यर्थः।
 एवंचायंप्रथमकक्ष्याभूतः पुंसुते। पुमान्पुत्रः सुतापुत्री। एतद्वंद्वद्वितीयकक्ष्या। द्वंद्वत्। पुत्रपुत्रीरूपद्वं

द्वत्। द्वंद्वयुगम्। द्वंद्वस्य पुत्रपुत्रीरूपद्वंद्वस्य। युगद्वंद्वम्। पुत्रपुत्रपुत्र्याविलोकम्। पुत्रीपुत्रीपुत्र्याविलोकम्। एत
 द्वंद्वयुगं तृतीयकक्ष्या। ततः पुत्रपुत्रीरूपद्वंद्वयुगात्। अन्वयः द्वंद्वचतुष्कम्। पुत्रपुत्रपुत्रपुत्र्याविलोकम्। पुत्रपुत्रीपु
 त्रपुत्र्याविलोकम्। पुत्रीपुत्रीपुत्रपुत्र्याविलोकम्। पुत्रीपुत्रीपुत्रपुत्र्याविलोकम्। एतद्वंद्वचतुष्कचतुर्थकक्ष्याइतः
 एतद्वंद्वचतुष्कात्। अष्ट। अष्टद्वंद्वानी। पुत्रपुत्रपुत्रपुत्रपुत्र्याविलोकम्। पुत्रपुत्रपुत्रिपुत्रपुत्र्याविलोकम्। पुत्रपु
 त्रिपुत्रपुत्रपुत्र्याविलोकम्। पुत्रपुत्रिपुत्रिपुत्रपुत्र्याविलोकम्। पुत्रिपुत्रपुत्रपुत्रपुत्र्याविलोकम्। पुत्रिपुत्रपुत्रिपु
 त्रपुत्र्याविलोकम्। पुत्रिपुत्रिपुत्रपुत्रपुत्र्याविलोकम्। पुत्रिपुत्रिपुत्रिपुत्रपुत्र्याविलोकम्। एतद्वंद्वद्वंद्वकपंचम
 कक्ष्या। आपंचमकक्ष्यम्। एकान्वयादित्यरभ्यइतोहेत्यंतग्रंथविहितपंचमकक्ष्यांतम्। शरदोप्यः शरदिति पंच
 संख्यायाः संज्ञा। क्षीणीत्येकसंख्यायाः पूर्वपरिभाषया पंचदश। तथाहि। प्रथमकक्ष्यायां पुत्र्यभावः। कक्ष्याभू
 तस्यैव कूटस्थात्वात्। द्वितीयायामेकम्। तृतीयायां द्वे। चतुर्थींचत्वारि। पंचम्यामष्टाविति पंचदशेति भावः।

99

ताः सप्तगुणाः। सप्तवर्धिताः। मातुःकुलेवंशो। शराभ्रविधवः। शराः पंचाभ्रं शून्यम्। विधुरेकं। एतेषां पूर्व
न्यायेन गणिते पंचोत्तरशतसंख्याकाः। सपिंडाः सपिंड संज्ञकाः। कन्याः भवतीति शेषः। अत्र सप्तगुणवै
वंशारंभकदंपतिसंख्याताप्रयेणेति। आसप्तमाप्तंचमाख्यबंधुभ्यः। पितृमातृतः। अविवाद्यासगोत्राचसमा
नप्रवरातथेति स्मृतिरतत्वेनारदोक्तेरिति। ननु उभयकुलस्थकन्यानामन्योन्यमूलेनेन कतिसंख्याकाकं
का न्याभवतीत्यत आह। कुलद्वयस्थकन्ययुक्तमिथः सपिंडकाः। हिमांशुदृग्धरादशो विवाहकर्मवर्जिता इति
॥८॥ विवाहकर्मवर्जिताः। विवाहाख्ये कर्मणि वक्ष्यते नोक्ताः सपिंडकाः सपिंड संज्ञकाः। कुलद्वयस्थकन्यकाः।
कुलद्वयं पितृमातृकुलद्वयं। तस्याः। तदुत्पन्नाः। ताश्च ताः कन्यकाः। मिथः अन्योन्यम्। युताः मिलिताः सप्तः
दृ हिमांशुदृग्धरादशः। हिमांशुरेकं। दृकुद्वे। धरा एकम्। दृकुद्वे। पूर्वन्यायेन एकविंशत्युत्तरैकविंशतिशतसे
ख्याका भवन्ति। पंचमी सप्तमी चैव येषां वैवाहिकी क्रिया। क्रियापरोऽपि ते पतिताः शूद्रतां गताः। इत्यप्यत्र च

अथपि त्रिकुलस्थसपिंडकन्यासंख्यामुक्तामात्रकुलवंशारंभकदंपतिमिति त्रिकुलस्थसपिंडकन्यासंख्या
 याह ॥ मातुर्जन्मददंपतीचमिथुनद्वंद्वतयोः सागरास्तस्यापंचमकक्ष्यमश्वमिति नित्येकान्वयासुं सुते ॥
 दंदाद्वंद्वयुगंततोऽध्ययइतोऽष्टापंचकक्ष्यंशरश्चोप्यः सप्तगुणाः शराभ्रविध्वनामातुः सपिंडाकुले इति ॥
 ॥७॥ अत्र उद्बोद्धुः पितरावित्यनुषज्यते ॥ अनेन ये पितृकुलस्थवंशारंभकदंपतिषु प्रथमद्वितीयकक्ष्ये तत्पुत्रा
 त्रप्रथमद्वितीयकक्ष्ये इति बोध्यं ॥ ननु पितृवंशारंभकद्वित्रिंशदंपत्यंतर्गतत्वेनोद्बोद्धुमातापित्रोर्गणितत्वेना
 त्रपुनर्मातुरिति मातृग्रहणमनर्थकमिति चेन्न ॥ पितुश्चेति तत्र पृथुक्करणोद्बोद्धुभयोः सांकर्यदोषपरिहारा
 र्थकत्वादेति ॥ मातुः द्वितीयकक्ष्ये कदेशभूतजनन्याः ॥ जन्मददंपतीच ॥ जन्मदइति ॥ जन्मदोचदंपतीचेति समा
 नाधिकरणः समासः ॥ जन्मदेति सर्वत्रानुषंजनीयम् ॥ तथाच मातृमातापितरौ ॥ एतद्वंद्वं तृतीयकक्ष्या ॥ त
 योः पूर्वोक्तमातृजन्मददंपत्योः ॥ मिथुनद्वंद्वं मिथुनं युग्मम् ॥ दंपतिरूपम् ॥ तस्यद्वंद्वं युग्मम् ॥ मातृमातृमातापित

स्यगांधर्वादि विवाहोऽहो जापरत्वात् ॥ तत्रापि तृणगोत्रानिवृत्तेः ॥ अतएव मार्कंडेयपुराणेभिहितं ।
ब्राह्मादिषु विवाहेषु यातूढाकन्यका भवेत् ॥ भर्तृगोत्रेण कर्त्तव्या तस्याः पिंडोदका क्रिया ॥ गां
धर्वादि विवाहेषु पितृगोत्रेण धर्मा विदिति ॥ ॥१॥ ॥ मातुलकन्योद्वाहेश्चुतिसद्वा
वाच्य ॥ श्रुतिश्च ॥ आयाहीद्रपथिभिरीकितेभिरिति ॥ शिष्टारूढा मातुलस्य सुतां केचित्पितृघ
सुसुतां तथा ॥ विवहं लिखेच्चिदेशे संकोच्यापि सपिंडता मिति स्मृतिवचनेनैकविदेशोऽ
तिदेशपरत्वोक्तेः ॥ गोत्रान्मातृसपिंडाच्च विवाहो गोवधस्तथा ॥ नराश्वमेधौ मद्यंच
कलेोपंच विवर्जयेदिति निषेधाच्च मातुलकन्योद्वाहो न कार्य इति वदंतीत्यलं ॥ अत्र विज्ञेयः
सप्तमाद्वीग्विनारः पंचमादधः ॥ ग्राह्याग्राह्ये तद्द्वंद्वं तु नैव किंचिद्विनार्ये इति प्राप्तनिषेधमनुवदति ॥ १ ॥

कर्मरिब्युक्तेः। पंचमाससमाप्तीर्नायः कन्यामुदहेद्विजः। गुरुतत्पीसविज्ञेयः सगोत्रो वैवमुदहनू इति
विष्णुके श्वेति। ननु एवं सति। सापिंड्यं मुनिभिः प्रोक्तं मातृतः पितृतः कृमातू। सापिंड्यं तद्विज्ञानीया भ्रमते
तरवासिनाम्। सापिंड्यं प्राहुराचार्यः संकोच्यापि सपिंडताम्। शातयं च धर्मज्ञैर्नर्मदायाश्च दक्षिणे त
इत्यचार्योक्तेनिर्मूलकत्वापत्तिरिति चेत्तत्र अह। अपंचमस्तृतीयादिस्तृतीयाद्यामपंचमीमास्वस्तमात्रा
नि सभूभिर्भांसापिंड्येपि केचन इति॥९॥ केचन पराशर्योदिमत्तानुसारिणः। सापिंड्येपि पितृतः सप्तमा
तूमातृतः पंचमादवर्गपि। अपंचमीमा। पंचमकक्ष्यस्थानभवतीयातादृशीमा। तृतीयाद्यामा। तृतीयादि
कक्ष्याकाम्। स्वस्वमात्रासभूः भिन्ना। स्वसाभगिनी। माता जननी। असभूः पुत्री। ताभ्यो भिन्नातादृशसंबंध
रहितमित्यर्थः। कन्यामित्यध्याहर्तव्यमृद्धितीयविभक्त्युक्तेः। उदहेद्विति वदंति। सप्तमापंचमादवर्गविवेके
युश्च कन्यकाम्। स्वसारं मातरं हितापुत्री चेत्ताह गोविलोके। उदहेत्सप्तमादुर्ध्वं तदभावे तु सप्तमीम्॥

सुतां परिवर्जयेदिति ॥ तथा ॥ ब्रूनामेकजातानामेकस्वेत्पुत्रवान्मनेत् ॥ सर्वे ते तेन पुत्रेण पुत्रिणो
 मुनिरब्रवीदिति मनुस्मृत्योक्तविधिना यदि बहूनां पुत्रस्तदा तेषां सर्वेषां मायासगिनी तत्सुता वज्र
 यत् ॥ तथा ॥ ज्येष्ठो भ्राता पितुः सगृहीतमन्त्रेस्तत्पत्न्यामातृत्वात् तत्पितुर्भातामहत्वात् ज्येष्ठस्या
 तत्पत्नी भगिनी तत्सुता च न विवाह्याते ॥ तथा ॥ विस्मया पितृणां विना सत्ते केचित् ॥ तथा ॥ धाम्नी
 पुत्री तत्स्वरारं नेवती वरयेद्विजगृहीतशकुलः ॥ तथा ॥ गायत्र्या उपदेष्टुं शक्यं नैवोद्धृत्य हेतुः ॥
 गुरोश्चकन्यां गुरोश्च स्यात्तत्सुतत्वात् ॥ पितृण्यते ॥ पुरुषत्रयपत्न्यैर्भाता नोदेनैर्तद्विष्यते ॥ वाक्यसंब
 धकृतानां तु स्नेहसंबंधता गिनी ॥ विवाहो जनकतत्त्वात् ॥ लोका गच्छः प्रसज्य इत्याचार्यगुरु
 मित्रकन्या न विवाह्याः ॥ इति स्मृतिषु विरुद्धसंबंधा विवाहो नैव धर्मात्तद्विचेत् ॥ उच्यते ॥ अत्र के
 चित् ॥ कन्याया असंविदा मित्रविशेषपावद विरुद्धसंबंधा नित्यस्यापि पृथग्विशेषपात्वात् दन्वा
 नादेव तासां मविवाहस्य तन्मिस्याद् ॥ अन्ये तु ॥ साक्षात्परं पर्याया बालस्य वयनान्न पश्यन्ने
 न अवयवान्न यस्यापि ज्येष्ठेन तासां मविवाहस्य तन्मिस्याद् ॥ ननु एतदवयवसंबंधे संविदुच्यते ॥

कथां चित्संबंधेषु भवेद्वि विरुद्धसंबंधेषु कथं युज्येतेति चेन्न ॥ उच्यते ॥ तत्रापि तत्संभव इति ॥ यथा ॥ इत्थं प्रतिभा
 ति ॥ अवयवसंबंधो द्विविधः ॥ साक्षाद्रूपः परंपरारूपश्चेति ॥ तत्र साक्षाद्रूपो मातृपितृभ्यां तत्तुल्यैः स्त्रैः स्वतुल्यैश्च
 ॥ मातापितरौ प्रसिद्धौ ॥ तदुपलक्षितजननी जनको च गृह्येते ॥ तत्तुल्यत्वं च क्वचित् ॥ जन्मदजन्यत्वेन ॥ यथा ॥ मातृ
 ससुमातुलाभ्यां पितृषु सपितृव्याभ्यां च ॥ तत्र मातृसोदरो मातृतुल्यः ॥ पितृसोदरो पितृतुल्यः ॥ क्वचित् तज्जन्या
 भ्युदयकर्मकर्तृत्वेना तज्जन्यः पुत्रादिः ॥ यथा ॥ उपाध्यायाचार्यगुरुर्वादिभिः पुंभिः सपत्नीभिः स्त्रीभिस्तदन्यथात्रा
 दिस्त्रीभिश्च ॥ तत्र पुमांसः पितृतुल्यः स्त्रियो मातृतुल्यः स्त्राः स्वावयवसंबंधिनः ॥ भार्या पुत्रपुत्रसुतजन्याश्च ॥
 मात्रापि पुत्रपुत्र्यौ तुल्यौ तज्जन्या अपि तथा ॥ स्वतुल्यत्वं च क्वचित् स्वजन्मदजन्यत्वेन यथा भगिनी भ्रात्रादिना ॥ तत्र
 ज्येष्ठभ्रातुः पितृतुल्यत्वं तत्पत्न्या मातृतुल्यत्वं ॥ तत्र स्त्रियः पुमांसश्च तुल्यः ॥ क्वचित् स्वाभ्युदयकर्मकर्तृत्वेना यथा
 मित्रशिष्यादिभिः परंपरासंबंधस्तत्तन्मित्रैः ॥ ते च मातुलपितृव्यभ्रातृपुत्रमित्रशिष्यादिपत्न्येसादुहि
 तरश्च ॥ अपरे तु ॥ ताता बान्धितयं सपत्नजननी माता महादित्रयं सस्त्रिस्त्रीतनयादिता तजननी स
 भ्रातरः सस्त्रियः ॥ ताता बान्धितयं सपत्नधवयुग्जाया पिता सगुरुः शिष्याः पितरो महालयविधौ ती
 र्थतथा लपेण इति संग्रहः ॥ तथा ॥ पितृबंधः ॥ धर्मात्तबंधनात्मबंधस्तथैव च ॥ एतास्ते तपयेन्निष्पत्तये

चमहात्म्ये इति स्मृतं तरेत् स्यात् च सर्वेषां निर्वीपत्वा निर्वीप्य सापिंड्ये नैव तासाम विवाह्यत्वं
 मित्ताहुः। वयं तु अवयवान्वयनिर्वीप्यान्वयस्य संभवात्। विशेषस्तु ग्रंथांतरेभ्यो ज्ञेय इति॥ ॥
 ॥ इति श्रीमद्भट्टकिंगेश्वरात्मजभट्टनागेश्वरावेरचिते दशश्लोकि प्रकाशिका सापिंड्यमं
 जरी समाप्ता॥ ॥ शके १७२९ प्रवर्तमाने सिद्धार्थे ३ संवत्सरस्य कान्त ३ कवदिव तु ध्यामंदवासरे
 इदं पुस्तकं नरगुंद्यामेधोपेश्वरोपाह्वानंतयज्वेस्त सरवारामस्तरिणात्केरवनं समापितं॥ ध्युः
 श्रीः॥ ॥

१०७
 ४(A)

सापिंड्यमंजरी

भट्टनागेश्वर विरचिता

१०७
 ५(A)

यथोक्त सापिंड्यमिच्छन्तं नरं तत्र स्तु कन्याजननी पदं स्थात्॥ पुत्री यदि स्याद्गुणिनी यदि स्यात्तयोर्विना
 हो न कदाचिदेव ॥ १०॥ यथोक्त सापिंड्यमिच्छन्तं नरं ॥ उक्तं बंधावरस्य वेसाद्युक्तं ॥ सापिंड्यं चित्तमा
 तसापिंड्यं न दत्तानि कन्यामथोक्त सापिंड्यमित्युच्यते। तस्य निवृत्तिः परिहारः। तस्या अनंतरं
 अष्टमक द्याप्रभृतिभिसुखं ॥ तत्र स्तु कन्या अष्टमक द्यादि स्तु कन्या। जननी माता। २५ मातृ
 समसंबंधवती यदि स्यात्। वरस्येति शेषः पुत्री दुहिता। तनुव्यसंबंधवती यदि स्यात्॥ म
 णिनी स्तु चिन्मैव भनन्ति स्वसा। तत्तदशसंबंधिनीमादि स्यात्। तथा जनमादि संबंधवद्बद्धा सह
 सुखं ॥ विवाहः कदाचिन्नेव सति। कन्यावानुत सापिंड्यमातृ संज्ञायदा भवेत्॥ स्वसंज्ञा ध्यायु
 नी। न विवाहादिजातिरिषिरिनिशा कलेतिरिति। ननु यद्यपि तत्र स्तु कन्यासु नैनेतरत्र स्तु नो कन्या
 तां जनमादिसेवि विवाहः संभवेति। तथा यद्यपि तत्र स्तु चारविस्तरं ॥ तथा हि ॥ गृहिपरिशिष्टं॥
 अविरुधां संबंधां उपपद्यते तदप्युक्तं ॥ पितृमातृसाम्ये विरुधाय ध्यायारिचत्त दुहिना पितृव्यपत्नी
 स्वस्वाचे। तथा स्मृतिमहार्णवः पितृव्यपत्नीमागिनी तत्सुता परिवर्जयेत्। सापत्तिमातृपतिगिनीत